

Hovedresultater fra en eksperimentel undersøgelse af en forstærket indsats over for førskolebørn med dansk som andetsprog

Simon Calmar Andersen og Morten Jakobsen
Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet
sca@ps.au.dk & mortenj@ps.au.dk

Maj 2012

*"All available evidence indicates that (early) childhood is the critical point at which people's life courses are shaped."
(Esping-Andersen 2002: 30)*

Målet med dette forskningsprojekt har været at benytte et eksperimentelt studie af en forstærket indsats over for førskolebørn med dansk som andetsprog til at forøge den forskningsbaserede viden om, hvordan man fra myndighedernes side kan øge uddannelseschancerne hos børn, der har dansk som andetsprog.

I det moderne videnssamfund ser vore livsforløb nemlig ud til i stigende grad at afhænge af den kulturelle, sociale og kognitive kapital, der grundlægges i barndommen i et samspil mellem forældrenes og samfundets investering i børns udvikling (Esping-Andersen 2002: 26; Heckman & Lochner 2000). Der er derfor al mulig grund til at interessere sig for, hvordan man fra politisk side kan hjælpe børn med dansk som andetsprog.

Problemet er bare, at det til trods for en omfattende uddannelsespolitisk forskning har vist sig meget vanskeligt at påvise politiske indsatser, der har en dokumenterbar effekt på børns kognitive udvikling. Et helt gennemgående resultat i de fleste undersøgelser er, at der i alle vestlige lande er en tæt sammenhæng mellem på den ene side forældres sociale og økonomiske ressourcer og på den anden side sandsynligheden for, at deres børn klarer sig fagligt og socialt godt (se f.eks. OECD 2007, pp. 193-6; Esping-Andersen 2002: 27-28). Dette gælder ikke mindst børn med dansk som andetsprog, der ud over som regel at have forældre med relativt få socioøkonomiske ressourcer, samtidig har en sproglig udfordring (Ekholm et al. 2004; Jensen & Schademan 2007). Det bliver ofte taget som et udtryk for de begrænsede politiske muligheder for at påvirke børns uddannelsesforløb i hvert fald på kort

sigt. Men det undersøges sjældent, om det er muligt med en politisk indsats, målrettet mod de børn, der har størst behov, at løfte deres niveau, så de kan klare sig på niveau med mere gunstigt stillede børn – og i givet fald hvordan det gøres mest effektivt.

I dette forskningsprojekt har vi i et samarbejde med Børn og Unge, Aarhus Kommune, og KREVI gennemført et randomiseret forsøg, der undersøger, om *en ekstra indsats fra forvaltningens side i forhold til dels familierne til børnene med dansk som andetsprog, dels deres børnehaver – kan forbedre børnenes sproglige udvikling i en grad, så de ved skolestart har et uvæsentligt behov for sprogstøtte, og derfor er omfattet af reglen om frit skolevalg*. Projektet sigter derved på at bidrage til såvel forskningen på området som det praktiske arbejde med børn, der har dansk som andetsprog, i kommunerne. Forsøget gennemføres i Århus Kommune, men formålet er således, at den tilvejebragte viden skal kunne anvendes i alle kommuner samt i forskningen generelt.

I det følgende præsenteres projektets metode, data, forskningsetiske overvejelser og resultater.

Metode og design

Projektet har undersøgt effekten af to former for forstærket indsats. Den ene retter sig mod børnenes familier, mens den anden retter sig mod personalet i børnehaverne. Indsatserne gives til to forskellige grupper af børnehaver, mens en tredje gruppe fungerer som kontrolgruppe. I det følgende beskrives indholdet af indsatserne samt udvælgelsen af børnehaverne til de tre grupper.

Daværende Videnscenter for Integration stillede en projektmedarbejder, en særlig sprogkonsulent, til rådighed fra efteråret 2008 til og med december 2010. Projektmedarbejderen havde primært ansvar for en forstærket opbakning og støtte fra forvaltningen til pædagogerne. Derudover bistod projektmedarbejderen også i vejledningen af forældrene i brugen af et kuffertmateriale (se side nedenfor). En fordeling af projektmedarbejderens tid mellem de to indsatser er derfor foretaget på følgende vis.

Tre fjerdedele af projektmedarbejderens tid anvendes til indsatsen, der rettes mod pædagogerne, hvilket er projektmedarbejderens hovedopgave. En fjerdedel af projektmedarbejderens tid anvendes til den vejledning, der følger med kuffertmaterialet, dvs. indsatsen, der yderligere inddrager forældrene til børnene med dansk som andetsprog i sprogstimuleringen i forhold til den nuværende inddragelse. Denne vejledning i brug af kuffertmaterialet er både rettet mod forældre og pædagoger. Projektmedarbejderens indsats udgør således en vigtig del af projektet, og projektmedarbejderen er inden indsatserne

påbegyndelse blevet sat ind i det teoretiske grundlag for indsatserne, så projektmedarbejderen kan agere i overensstemmelse med de planlagte indsatser. I det følgende er de to indsatser beskrevet nærmere.

A. Kuffertmateriale

Til en række af børnene med dansk som andetsprog samt deres forældre udleveredes en kuffert med sprogmateriale, der skulle anvendes til den del af sprogstimuleringen af barnet, der foretages af forældrene. Kufferten skulle give forældrene en øget viden om sprogstimulering, og skulledesuden fungere som bindeled mellem hjemmet og institutionen. Sprog materialet udvikles af sprogkonsulenter fra daværende Videnscenter for Integration, Aarhus Kommune. Den indeholdt følgende elementer:

- en DVD/film om hvordan forældre kan understøtte deres barns sproglige udvikling i hverdagen
- børnebøger – udskiftedes løbende så indhold og tekstmængde er alderssvarende
- et vendespil.

Derudover konstrueredes kufferten således, at barnet, forældrene og pædagogerne i barnets børnehave kunne tilføje materiale til kufferten i takt med, at barnets sprog udvikler sig. Barnet kunne således tage kufferten med i børnehaven, hvorved indlæringen af sprogkundskaber foregik parallelt i hjemmet og børnehaven.

B. Forstærket støtte fra forvaltningen til pædagogernes arbejde med sprogstimuleringen

Denne indsats, hvor projektmedarbejderen spiller en central rolle, rettede sig mod pædagogerne. Projektmedarbejderen skulle, udover en anerkendende og inddragende tilgang, give yderligere støtte og opbakning til pædagogernes arbejde med sprogstimuleringen. Dette skete i overensstemmelse med de principper for støtte, der var udledt af det teoretiske grundlag for projektet. Det er således afgørende, at pædagogerne oplever sig støttet af forvaltningen i deres arbejde med sprogstimuleringen – dette gælder både i forhold til de pædagoger, der oftest arbejder med sprogstimuleringen og de pædagoger, der i mindre grad arbejder med sprogstimuleringen.

Den yderligere støtte fra forvaltningen skulle give pædagogerne bedre muligheder for at anvende de bedst mulige tilgange til sprogstimulering, motivation i forhold til sprogstimuleringen, ejerskab i

forhold til sprogstimuleringen via inddragelse i planlægning og udførelse, forståelse af vigtigheden af den tidlige sprogstimulering og følelsen af opbakning fra forvaltningen.

Den organisatoriske support fra forvaltningen indledtes med et opstartsmøde (fra april 2009) med hver børnehaveafdeling, hvor projektmedarbejderen redegjorde for vigtigheden af en tidlig indsats over for børn med dansk som andetsprog, redegjorde for betydningen af pædagogernes indsats i den sammenhæng og spurgte til pædagogernes egne erfaringer med sprogstimuleringen. Med udgangspunkt i pædagogernes erfaringer tilrettelagdes i fællesskab en strategi for pædagogernes arbejde med sprogstimuleringen i det efterfølgende år.

Projektmedarbejderen blev tilknyttet børnehaveafdelingerne som fast ressourceperson, som pædagogerne kunne ringe eller skrive til, hver gang de måtte have behov for det. I løbet af 2009 indsamlede projektmedarbejderen pædagogernes erfaringer med sprogstimuleringsarbejdet. Derefter tog projektmedarbejderen de indsamlede erfaringer med ud til de enkelte børnehaveafdelinger, hvortil den forstærkede støtte fra forvaltningen gives.

En mere præcis beskrivelse af hvordan den organisatoriske support blev foretaget i praksis er beskrevet i et særskilt dokument, som kan fås ved henvendelse til forfatterne.

Udvælgelse og inddeling af grupper

Effekterne af de to former for forstærket indsats, der er beskrevet ovenfor, er undersøgt ved at inddele dagtilbuddene i tre grupper med lige mange dagtilbud i hver. Gruppe 1 udgjorde kontrolgruppen i forsøgsordningen, dvs. gruppen, som fortsatte med at modtage den hidtidige indsats i forhold til forældrene til børnene med dansk som andetsprog og den hidtidige støtte fra forvaltningen til pædagogernes arbejde med sprogstimuleringen. I gruppe 2 udleveredes kuffertmaterialet sammen med vejledning til forældrene og pædagogerne i forhold til brugen af kuffertmaterialet. Indsatsen rettede sig mod de børn i børnehaverne, som fyldte 3 år i 2008, dvs. de børn, som er født i 2005, samt de børn der fyldte 4 år i 2008, dvs. de børn, som er født i 2004. Ved at afprøve en forstærket indsats på to forskellige årgange er det, for det første, muligt at undersøge, om der er forskel i børnenes sprogkunderskaber alt efter om de har arbejdet med kuffertmaterialet i henholdsvis et eller to år. For det andet inkluderes flere enheder i undersøgelsen, hvormed analysernes resultater bliver mere nøjagtige. I gruppe 3 foretages den forstærkede støtte fra forvaltningen til pædagogernes arbejde med sprogstimuleringen.

De forstærkede indsatser, i forhold til henholdsvis forældrene til børn med dansk som andetsprog og pædagogernes arbejde med sprogstimuleringen, er led i den daværende § 4a-sprogstimulering (se folkeskoleloven, 2007, § 4a; Undervisningsministeriet, 2005). Da sprogstimuleringen var obligatorisk, som følge af folkeskolelovens § 4a, skulle der ikke spørges til deltagelsen hos forældrene til børnene med dansk som andetsprog.

Udvælgelsen af de tre grupper skete ved, at dagtilbuddene stratificeredes ud fra børnenes socioøkonomiske baggrund, som tilvejebringes via registerdata (se det følgende afsnit omkring data). Dernæst inddeltes dagtilbuddene i de tre grupper ved hjælp af lodtrækning. Inddelingen i grupper via stratificering og lodtrækning sikrer, at undersøgelsens resultater ikke influeres af andre faktorer end de undersøgte (Friedman & Sunder, 1994: 21-37).

Data

Effekten af de forstærkede indsatser måles på den sprogscreening, som daværende Videnscenter for Integration i forvejen foretager af alle skolebegyndere med dansk som andetsprog. For alle sprogscreeningerne gælder det, at de foretages i forvejen som et af de nuværende led i kommunens sprogindsats.

For at kunne identificere en eventuel effekt af de forstærkede indsatser på pædagogernes motivation, gennemførtes to spørgeskemaundersøgelser af pædagogerne tilknyttet kommunens børnehaver. Den første spørgeskemaundersøgelse blev foretaget i november-december 2008, mens den følgende blev foretaget primo 2010.

Registerdata med baggrundsoplysninger om børn, institutioner og ansatte udgør den tredje del af datagrundlaget. De pågældende registerdata indhentes via Danmarks Statistik. Data herfra blev blandt andet anvendt til at stratificere børnene i forbindelse med inddelingen i grupper. Derudover er anvendt relevante data fra Århus Kommune om børn, institutioner og ansatte.

For alle typer af data gælder det, at de anvendes i anonymiseret form og behandles fortroligt. Endvidere er undersøgelsen anmeldt til Datatilsynet via Danmarks Statistik.

Forskningsetik

Som ethvert andet samfundsvidenskabeligt forskningsprojekt, bør også dette forskningsprojekt overholde nogle generelle forskningsetiske retningslinjer. Dem vendes der tilbage til nedenfor.

Qua det eksperimentelle design, som benytter lodtrækning til udvælgelse af grupper, der modtager en særlig indsats, rejser projektet imidlertid også nogle særlige forskningsetiske overvejelser. Grundlæggende kan det sammenfattes i to spørgsmål:

1. Går kontrolgruppen, som ikke modtager nogen ekstraordinær indsats, glip af en behandling, som den burde have haft?
2. Modtager de to indsatsgrupper en indsats, som kan være en ulempe for dem.

I forhold til det første spørgsmål skal det understreges, at kontrolgruppen modtager den samme, lovpligtige indsats, som den i forvejen gør, og som alle ville gøre, hvis ikke forskningsprojektet blev sat i værk. Det er således alene de to indsatsgrupper, som modtager en ekstra indsats. At nogen, men ikke alle borgere, i en forsøgsperiode modtager en indsats, som man ikke på forhånd kender effekten af, er ganske almindeligt (forsøgsordninger mv.) og vel også hensigtsmæssigt ud fra både en økonomisk og en videnskabelig betragtning. Forskellen til mange andre forsøgsprojekter er, at i dette tilfælde udvælges forsøgsområdet ved lodtrækning frem for ud fra for eksempel demografiske kriterier. Udvælgelsen ved lodtrækning giver mulighed for med meget større sikkerhed efterfølgende at vurdere effekten af indsatserne.

I forhold til det andet spørgsmål er det væsentligt at fremhæve, at de to indsatser er valgt ud fra, at den eksisterende forskning på området tyder på, at disse indsatser har en neutral eller positiv – og i hvert fald ikke en negativ effekt på resultatet. Men i sagens natur kendes den præcise effekt af indsatserne ikke på forhånd. Igen er det ganske almindeligt, at der på dette som på mange andre områder arbejdes med indsatser, hvis præcise effekt ikke kendes. Forskellen her er, at ved systematisk at indsamle viden om indsatserne og deres effekter, vil man fremover have et mere kvalificeret grundlag at træffe beslutning på.

Hertil kommer, at forskningsprojektet har benyttet data, som i forvejen indsamles af Aarhus Kommune som del af det lovpligtige arbejde på området. Det er disse data som i anonymiseret form lægges til grund for forskningsprojektets analyser, jf. nedenfor.

På denne baggrund har De videnskabetiske Komiteer for Region Midtjylland i et skriftligt svar af 8. september 2008 meddelt, at projektet ikke har en karakter, så det er anmeldelsespligtigt i forhold til De videnskabetiske Komiteer for Region Midtjylland.

Udover disse særlige forskningsetiske overvejelser vil projektet også overholde de generelle "Vejledende Retningslinier for Forskningsetik i Samfundsvidenskaberne", sådan som de er formuleret af Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd¹:

"1. Forskeren skal overveje, hvorvidt det konkrete forskningsprojekt er foreneligt med god videnskabelig standard. Forskeren skal endvidere overveje, om afhængighedsforhold af den ene eller anden art kan påvirke forskningsarbejdet i strid med faglige og etiske principper."

Projektet er afhængigt af et tæt samarbejde med Aarhus Kommune. Kommunen vil dermed have indflydelse på den praktiske gennemførelse af projektet, samt fastlæggelsen af hvilke indsatser, der konkret skal undersøges. Men kommunen ikke har ret til at ændre på dataanalysen, konklusioner eller publicering af resultaterne. Den endelige vurdering af forsøget vil derfor alene ske ud fra videnskabelige standarder. Dette aftales skriftligt i kontrakten mellem Videncenter for Integration og undertegnede.

"2. Det påhviler samfundsforskeren at udføre sin forskning under hensyntagen såvel til de personer og befolkningsgrupper, som er genstand for forskning som til andre grupper, der kan blive berørt af forskningsarbejdet og dets resultater. Forskeren må undgå at volde unødigt besvær og ulempe eller unødigt krænke andres privatliv."

Forskningsprojektet omhandler en minoritetsgruppe, som der indhentes personfølsomme oplysninger om. Der vil imidlertid kun inddrages oplysninger, som der er begrundet formodning om kan have relevans for samspillet mellem den uddannelsespolitiske indsats og børnenes sproglige udvikling. Det er sigtet med forskningsprojektet at skabe en viden, som vil komme børnene til gavn.

"3. Forskeren har ansvaret for, at oplysninger indsamlet eller stillet til rådighed for forskningen ikke kommer til uvedkommendes kendskab i en form, som muliggør identificering af personer, der er genstand for eller har bidraget med oplysninger til forskningsarbejdet."

¹ Nu "Forskningsrådet for Samfund og Erhverv", jf. <http://fi.dk/site/forside/publikationer/2002/vejledende-retningslinier-for-forskningsetik-i-samfundsviden>

Alle data er som tidligere nævnt anonymiseret og behandlet fortroligt. Projektet er anmeldt til Datatilsynet via Danmarks Statistisk, med henblik på at sikre, at alle regler retningslinjer på dette punkt bliver overholdt.

”4. Det påhviler forskeren at indhente samtykke fra dem, som personligt inddrages i forskningen. De pågældende skal oplyses om, at deltagelse er frivillig. (...) I tilfælde, hvor en forskningsopgave ikke forudsætter aktiv medvirken fra de personer, der er omfattet af undersøgelsen, men bygger på oplysninger, der foreligger i administrative registre eller datasamlinger oprettet f.eks. til statistisk brug, er samtykke ikke påkrævet, når de pågældendes anonymitet er sikret.”

Den gruppe af børn og forældre, som modtager den særlige kuffertindsats er oplyst om, at der er tale om et forskningsprojekt, og at deltagelse ikke har betydning for dagtilbuddets øvrige arbejde med børnene. I spørgeskemaundersøgelserne af pædagogerne er det gjort klart, at deres deltagelse i spørgeskemaundersøgelserne er frivillig.

Børn og forældre er ikke gjort særskilt opmærksom på, at en del af de analyser, som bliver foretaget af de sprogscreeningsresultater, som kommunen i forvejen indsamler, vil indgå forskningsprojektet.

”5. Det påhviler forskeren at gøre sine forskningsresultater tilgængelige for offentligheden samt at fremlægge dem i overensstemmelse med almindelige videnskabelige principper og undgå fortegnede eller ufuldstændige fremstillinger.”

Det er en eksplicit del af den skriftlige kontrakt med Videncenter for Integration, at kommunen ikke har ret til at ændre på dataanalyser, konklusioner eller publicering af resultaterne.

Resultater

Hovedresultaterne fra projektet er sammenfattet i tabel 1 og 2. Tabel 1 viser effekten af de to indsatser i forhold til om børnenes sproglige udvikling er forbedret i en grad, så de ved skolestart har et uvæsentligt behov for sprogstøtte, og derfor er omfattet af reglen om frit skolevalg. Resultaterne er opdelt på den årgang, der var 4 år ved projektets begyndelse og som blev sprogscreenet i 2010, og den årgang, der var 3 år og som blev sprogscreenet i 2011.

Det ses, at kuffertindsatsen efter to år (i 2011) har øget andelen af børn med fritskolevalg i forhold til kontrolgruppen – men ikke så meget at forskellen er statistisk signifikant. Det har den organisatoriske support til børnehaverne derimod. Efter to år er der 8,9 procentpoint flere børn, der har opnået frit skolevalg som følge af denne indsats. Og effekten på de to årgange er samlet set signifikant ved det konventionelle 5 %-niveau.

Tabel 1. Procent af børn med frit skolevalg

	Kontrol- gruppe	Kuffert- indsats	Organisatorisk support	Total	Effekt af Kuffertindsats (procentpoint)	Effekt af org. support (procentpoint)
Frit skolevalg, 2010	25,8 (124)	23,1 (160)	30,4 (138)	26,3 (422)	-2,7	4,6
Frit skolevalg, 2011	23,7 (122)	28,3 (138)	32,6 (144)	28,5 (404)	4,6	8,9*
Frit skolevalg, 2010 og 2011	24,8 (246)	25,5 (298)	31,6 (282)	27,4 (826)	0,7	6,8**

* $p < 0,10$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,01$ for signifikantest på forskel mellem kontrolgruppen og hver af indsatserne

Tabel 2 viser effekten af de to indsats på den sprogligt svageste gruppe af børn, der har et så stort behov for ekstra sprogundervisning, at de henvises til modtagelsesklasser for elever med indvandrerbaggrund.

Tabellen viser at allerede efter et år (i 2010) var der en signifikant effekt af begge indsats på denne gruppe af børn. I det andet år lykkedes det via generelle indsats i kommunen at nedbringe andelen af børn med henvisning til modtagelsesklasse til blot 1,6 pct. Forskellen til de to indsatsgrupper er derfor ikke statistisk signifikant.

Ses der på den samlede gruppe af børn fra begge årgange, er effekten af kuffertindsatsen signifikant.

Tabel 2. Procent af børn i modtagelsesklasse

	Kontrol- gruppe	Kuffert- indsats	Organisatoris k support	Total	Effekt af Kuffertindsats (i procentpoint)	Effekt af org. support (i procentpoint)
Modtagelsesklasse , 2010	6,5 (124)	0,6** (160)	2,2** (138)	2,84 (422)	-5,9**	-4,3**
Modtagelsesklasse , 2011	1,6 (122)	1,5 (138)	2,1 (144)	1,7 (404)	-0,1	0,5
Modtagelsesklasse , 2010 og 2011	4.1 (246)	1,0** (298)	2,1 (282)	2,3 (826)	-3,1**	-2,0

* p<0,10; ** p<0,05; *** p<0,01 for signifikantest på forskel mellem kontrolgruppen og hver af indsatserne

Konklusion

Der er foretaget og bliver foretaget mange flere analyser på baggrund af undersøgelsen. De hovedresultater, der er præsenteret her, viser imidlertid, at begge de to relativt enkle og billige indsats har nogle signifikante effekter for denne gruppe af børn - effekter som ligger ud over effekten af det arbejde som både forældre og pædagoger i forvejen gør for at give disse børn de bedst mulige forudsætninger for at klare sig godt videre i livet.

Litteratur

Esping-Andersen, Gøsta (2002): "A Child-Centred Social Investment Strategy", in Esping-Andersen, Gøsta: *Why We Need a New Welfare State*, Oxford: Oxford University Press, pp. 26-67.

Ekholm, Mats et. al. (2004): *OECD-rapport om grundskolen i Danmark - 2004*, København: Undervisningsministeriet.

Folkeskoleloven, 2007, Lovbekendtgørelse nr. 1049 af 28.8.2007.

Friedman, Daniel & Sunder, Shyam (1994): *Experimental Methods. A Primer for Economists*, Cambridge: Cambridge University Press.

Heckman, J., and Lochner, L. (2000). "Rethinking Education and Training Policy", pp. 47-86 in S. Danziger and J. Waldfogel (eds.), *Securing the Future. Investing in Children from Birth to College*. New York: Russell Sage.

Jensen, Torben Pilegaard & Schademán, Helle Kløft (2007): "PISA Tenisk-unge - ligner de andre danske unge?", pp. 67-86 in Egelund, Niels & Tranæs, Torben: *PISA Etnisk 2005*, Odense: Rockwool Fondens Forskningsenhed og Syddansk Universitetsforlag,.

OECD (2007): *PISA 2006 Science competencies for tomorrow's world. Volume 1*, Paris: OECD.

Undervisningsministeriet (2005). *Vejledning om obligatorisk sprogstimulering af tosprogede småbørn. Folkeskolelovens § 4 a. Nr. 5 i Uddannelsesstyrelsens håndbogsserie.*